
HÉJJA BELLA EMERENCIA

**BENCZE LÁSZLÓNÉ DR. MEZŐ JUDIT (1933-2017) ÉLETMŰVÉRE
EMLÉKEZVE**

Bencze Lászlóné dr. Mező Juditnak ünnepi képviselő-testületi ülés keretében adták át a díszpolgári címet Szeghalmon, a Nagy Miklós Városi Könyvtár dísztermében 2016. IX. 4-én.

Eltelt 7 év, amikor is 2010-ben megírtam a szakdolgozatom Bencze Lászlóné dr. Mező Judit életéből és munkásságából. Most pedig a világ megfogyatkozott, elveszítettük őt.

Témavezetőm Kedvesné dr. Herczegh Mária tanárnő irányított el hozzám és ezért a mai napig nagyon hálás vagyok neki, ugyanis Judit nénitől nem csak szakmailag tanultam, magával ragadó személyisége és szellemi frissessége példaértékű volt számomra. A rengeteg beszélgetés, levelezések és telefonhívások tisztán élnek az emlékezetemben. Ahogyan lelkesedett a szakmájáért, a népzeneért, a családjáért... szeretnék olyan lenni, mint ő. Kedves Judit néni, sosem felejtjük el.

Első zenei élmények, iskola és első népzenei gyűjtés

Bencze Lászlóné 1933. május 16-án született Szeghalmon. Családjában sokan muzsikáltak, így a zene szeretetét Judit néni már kisgyermek korában magába szívta. Családfájukat írásban az 1700-as évek elejéig tudjuk visszavezetni. Családjában többször muzsikáltak együtt. Ennek a klasszikus kamarazenélésnek a hagyományát Judit néni dédszüleinek korától tudjuk nyomon követni. Erről a szokásról tanúskodnak a fennmaradt kottaanyagok is, melyeken több bejegyzés is található, azoknak igen régi korát bizonyítva.

Judit néni ükapja, *Csák János* Vésztőn élt családjával. Öt fiút és egy lányt nevelt fel. Ő maga a vésztői református lelkész volt. Az öt fiúból négyen édesapjuk nyomdokaiba lépve, a lelkészi hivatást választották, ellenben az ötödik fiú orvosi diplomát szerzett Kolozsvárott. Mindezek mellett ezt a fiút a zene is érdekelte, énekelni és fuvolázni is igen szépen tudott. *Dr. Csák István* Kolozsvárott többször közreműködője volt Zichy Géza gróf rendszeres zenei estélyeinek. Itt ismerkedett meg *Altorjai Vízy Irmával* - aki zongoratanárnő volt - és később össze is házasodtak. Ők lettek Judit néni dédszülei.

Bencze Lászlóné dr. Mező Judit köszönő szavait mondja a díszpolgári cím átvétele után.
Mellette Macsári József, Szeghalom polgármestere

Amikor a dédszülők Szeghalomra költöztek, Csák István új lakóhelyük orvosa lett. Hat gyermekük született és mind a hatan játszottak valamilyen

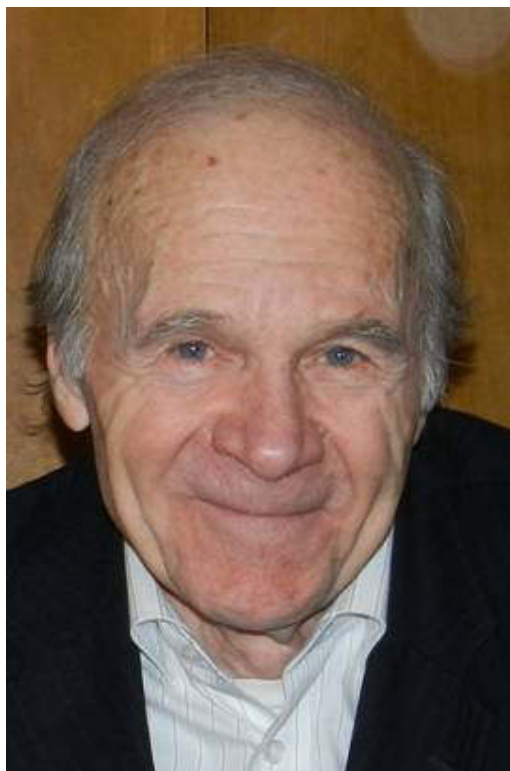
hangszeren. Csák István mindössze negyvenöt éves volt, amikor meghalt, árván hagyta hat gyermekét. Édesanyjuk zongoratanításból nevelte fel gyermekeit, a családfő halála után. Ahogyan nőttek a gyerekek, már egymást is segítették. A legidősebb testvér, *Csák Ildikó* (1886-1966) nagyon tehetséges zongorajátékosnak bizonyult és kitűnően blattolt. Lugosra ment férjhez, a helyi református lelkészhez, *Papp Lajoshoz* (1878 -1932), aki csodálatos énekhanggal volt megáldva, sőt csellózni és hegedülni is tudott. (Papp Lajos lánytestvére ágán Judit néni unokatestvére volt *Elek Tihamér*, akiről a Zeneművészeti Szakiskolák Országos Fuvolaversenyét elnevezték.) Később a család Szeghalomra költözött, hogy lelkész édesapjuk ott folytassa hivatását. Hat gyermeket neveltek fel, négy sajátot és két rokon gyermeket.

A közös zenélés továbbra sem maradt el, csak annak helyszíne a parókiára helyeződött át. Mindegyik gyermek tehetséges muzsikus volt, ketten közülük Judit néni édesanyja és kisebbik öccse *Papp László* (1917-1985), zongora illetve csellótanári diplomát szereztek. Papp László Békés-Tarhoson csellótanárként dolgozott és ő lett az intézmény gazdasági vezetője. A nagyszerű - Tarhoson és a Zeneakadémián is működő - Friss Antal professzor asszisztense volt. Az ő emlékére alapította később a szolnoki Országos Zeneiskolai Friss Antal Csellóversenyt. Judit néni nagybátyja, *Papp István* (1906-1986) a családi együttesben hegedült és brácsázott, később banktisztviselői állást töltött be. A középső fiútestvér, *Papp Lajos Álmos* (1916-1972), Debrecenben végzett egyetemet és utána angoltanárként dolgozott. Nagybőgőzött és brácsázni is tudott. A túrkevei gimnázium igazgatói állását töltötte be. (Egyik árva unokatestvérüknek a gyermeke volt Varga György, aki a Debreceni Népi Együttes klarinétosa volt évtizedekig.)

A nagypapa halála után a házi muzsikálás Judit néniék házában folytatódott. Sokszor hallgatták Imre bátyjával a zongora alól, édesanyjuk, *Papp Ildikó* (1908-2002) gyakorlását, aki évente tett magánvizsgát a Zeneakadémián, és ilyenkor a vizsgáztatók között Bartók Béla is ott ült. Precíz, szorgalmas háziasszony volt, jól főzött, rendben tartotta a kertet és a kézimunkához is volt tehetsége. Példát mutatott gyermekeinek. Judit néni édesapjának (*dr. Mező Imre*, 1896-1962) a szülei korán meghaltak tüdőbajban, amikor fiuk még csak tizenegy éves volt. Ezután az árván maradt gyermek, rokonainál, tanyán élt Makó mellett. Budapesten szerzett diplomát, doktorátust tett, és egyetemi adjunktus lett szintén Budapesten. Amikor leköltözött Szeghalomra, földrajz-természetrájk és kémia szakos tanárként dolgozott a helyi (szeghalmi) református gimnáziumban 1929-től. Amikor gyerekeik (Judit néni és testvérei) Békés-Tarhosra mentek tanulni, a szülők követték őket, majd az iskola megszűnése után Gyulán kaptak állást.

Judit néni több zeneművet ismert már, amikor még írni és olvasni sem tudott. Amikor a zongora alatt ült, édesanyja leütötte a zongora billentyűit, ő a zongora alól mondogatta, hogy fekete vagy fehér a leütött billentyű. Mindenki megcsodálta a kicsiny gyermek különleges zenei adottságát. A családi, délutáni muzsikálásokat az orosz megszállás valósággal eltörölte. Még Judit néni és László öccse részesült valamennyire a közös zenélésből, de Márta húguk már csak a békés-tarhosi iskolában részesült rendszeres zenei élményben, melyről a későbbiekben részletesen olvashatunk.

Judit néni és testvérei mind a négyen a Zeneakadémián végeztek. Bátyja *Mező Imre* zongorázni és hegedülni tanult, Békés-Tarhoson. Ott írta első műveit

Mező Imre

is. A Zeneakadémián *Szervánszky Endre* zeneszerzőnél diplomázott. Tanárként dolgozott, ma pedig a Zeneműkiadó Vállalat munkatársa. Sok műve jelent meg, 2004-ben pedig Szabolcsi Bence díjjal jutalmazták munkásságát. Felesége *Hambalkó Edit* zongoraművész. Két gyermekük Ausztriában él, mindketten muzsikusok.

A fiatalabb fiútestvér *Mező László* ötévnyi hangszertanulás után

Mező László ([Kultúrpart](#))

Párizsban különdíjat nyert a Casals csellóversenyen. Ezután több versenyen is kitűnően szerepelt és díjakat kapott. Napjainkban a Zeneakadémián tanít, a Bartók Vonósnégyes alapító tagja, és Magyar Csellisták Társaságának elnöke. Több kitüntetést kapott (pl. Kossuth díj, Liszt díj és Amerikából a Cselló Lovagja díj).

A legfiatalabb testvér, *Mező Márta* a Zeneakadémia Semmelweis utcai

Patkó Józsefné Mező Márta

tanárképző tagozatán, a Vonós Tanszékének vezetője. Családjában korán észrevették különleges tehetségét, három éves korától tanult zongorázni édesanyjuktól. Négyévesen vették észre, hogy abszolút hallása van. Az Operaházban is dolgozott, mint szólócellista. Többek között kitüntették a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztje díjjal.

Judit néni férje, *Bencze László* szintén Békés-Tarhoson végzett, de ő tanulmányait a Műegyetemen folytatta (az ottani zenekarban nagybőgön játszott). Gyűjtő útjaira mindig fuvarozta feleségét és a Judit néni kiadványaiban megjelent fotókat is ő készítette. További néprajzi és helytörténeti fotói jelentek meg különböző kiadványokban. A hortobágyi kilenclyukú kőhídról készült felvételét országos első díjjal jutalmazták. Bencze László és Mező Judit három gyermeket nevelt fel. Legidősebb lányuk, *Judit*, Japánban él, oda ment férjhez. Ő csellózni tanult, most angoltanárként dolgozik. Idősebbik fiuk, *László*, nagybőgőzni tanult. A családban édesapján kívül mások is játszottak nagybőgön, így Judit néni dédnagynénje dr. Csák Judit és nagybátyja, Papp Lajos. Ifjabb Bencze László hivatásának választotta ezt a hangszeret. A Zeneakadémia elvégzése után, a Budapesti Fesztiválzenekarnak volt a tagja, majd a Makám együttessel Európa szerte felléptek. Legkisebb gyermekük *Miklós*, bár nem tanult zenét, de mindig is zenekedvelő volt.

Az unokák között is sok zenészt találunk, így például *Bencze Bulcsú*, aki orgonaszakon végzett Budapesten, és *Kaneko Mijudzsi Attila*, aki a zene alapjait Magyarországon sajátította el, Judit néniék vigyázó szárnya alatt Kismaroson. Ma már Japánban él a szüleivel, de sokszor koncertezik hazánkban is. Ő zongorát tanul. Judit néni és férje 1993-ban költöztek Kismarosra, hogy unokájuk tanulmányaihoz megfelelő környezetet biztosítsanak, illetve Budapesten élő rokonaikhoz közelebb éljenek. 2009-ben költöztek vissza Debrecenbe.

Judit néni Szeghalmon kezdte elemi tanulmányait 1939-ben a helyi Központi Iskolában és ott tanult 1943-ig. Már ilyen kicsiny korban is szeretett a falusi emberekkel beszélgetni, szerette a társaságukat. Amikor a tejet hozta esténként egy háztól, mindig megállt beszélgetni az utcán üldögélő idős emberekkel.

Az elemi iskola udvarán körbe járva, párválasztó játékokat játszottak, melyben rendszerint a fiúk éppúgy részt vettek, ahogyan a lányok. Volt, hogy ugrókötelet hozott valaki, akkor azzal játszottak. Az *adj király katonát* és a *Gyertek haza libuskáim* közkedvelt játékok voltak. Judit néni szeretettel emlékszik vissza ezekre a közös énekes és éneklés nélküli játékokra.

A gimnázium négy osztályát a Református Péter András Gimnáziumban végezte el szintén Szeghalmon. *Nagy Miklós* igazgatójuk nagy figyelmet fordított arra, hogy az iskolában minőségi munka folyjon, így jó tanárokat alkalmazott. Az iskola kulturális élete kimagasló volt, a református kántor, Baka

János, kórust is vezetett. A gimnazistákból vegyeskar is alakult, aminek hangzása szintén tetszett Judit néninek. Mindig is szeretett kórusban énekelni. Ő maga alt szólamot énekelt, de a kórusművek mindegyik szólamát tudta. A kórusral előadták *Szabó Emil Égig érő fa* című daljátékát. (Később e neves zeneszerzőnek és pedagógusnak Judit néni a kollégája is lett Debrecenben.)

Az iskolában Vadasi Tibor diáktársa néptáncot tanított, és egyéb közös foglalkozásokat szervezett, Judit néni ezekben is részt vett. Zongorázni ekkor már Láng Klára tanárnőnél tanult, aki abban az időben az egyetlen diplomás zongoratanárnő volt Szeghalmon (Judit néni édesanyja a gyermekei miatt a diplomáját már nem tudta megszerezni a Zeneakadémián, csak jóval később Debrecenben.)

Judit néni a magyar nótát sosem szerette, és amikor ezt édesapja megtudta ezt mondta neki: "Nem vagy te magyar, ha nem szereted a magyarnótát". Édesapjával sokat tornáztak, később a középiskolás évek alatt többször felmerült Judit néniben, hogy nem zongoratanár, hanem inkább tornatanár lesz belőle. A gimnáziumban - az otthoni felszerelésekhez képest - sokkal modernebb tornaszerekkel találkozott, melyeken nagyon szeretett tornázni. Ezek mellett biciklizett, korcsolyázott és pajtásaival labdajátékokat is játszottak. Nyaranta amikor barátnőivel libát legeltettek, a lányokkal talajgyakorlatokat végeztek a fűben és kézen álltak. A sport végigkísérte életét, édesapja is jó tornász volt.

A békés-tarhosi iskolába (*Országos állami ének- és zenei szakirányú líceum és tanítóképző intézet és a vele kapcsolatos ének- és zenei gyakorló általános iskola és kollégium*) 1947 nyarán került és 1951-ig tanult ott. Olyan osztályokat indítottak az iskolában, amilyen korú gyerekek jelentkeztek. Itt ismerkedett meg férjével, Bencze Lászlóval is. Ez volt az első iskola a világon,

A békés-tarhosi iskola épülete, a korábbi Wenckheim grófi kastély

ahol gyakorlatban megvalósították a Kodály Zoltán által elképzelt zenepedagógiát. Eleinte csak egy zongoratanárnő volt, később, ahogy bővült a tanulók létszáma, megjelentek a különböző hangszeres tanárok. (A tarhosi évek alatt döntötte el, hogy korábbi elképzelésével ellentétben mégis zenetanár és karvezető lesz belőle.)

Később került a tanári karba egyik kedves tanára, *Holló Sándor*, aki jegyzeteket írt, abból tanulták a gyerekek a zenetörténetet, szolfézst és a népzeneét (a népzeneét az előbbi órák keretein belül). Holló Sándor tartotta az önképzőkört, mely lehetőséget nyújtott az ifjú tehetségek bemutatkozására. Bencze Lászlóné is itt mutatta be népdalfeldolgozásait (ebbe az önképzőkörbe járt *Szokolay Sándor* neves zeneszerzőnk is). Holló Sándor buzdította a gyerekeket arra, hogy ki milyen népdalanyagot talál, gyűjtse fel a lakóhelyéről.

*Gulyás György*¹ igazgatójuk hívta fel figyelmüket először a népzene és a magyar nóta különbségeire. Gulyás György vezette az iskolai kórust. Minden este volt énekkari próbájuk, ahol többek között madrigálokat és Kodály Zoltán műveit énekelték. Az iskolai felvételi alkalmával megállapították, hogy Judit néni *harmonikus típus*. Ő ezt abban vette észre, hogy a kórusművek harmóniai mindig nagy hatással voltak rá. Gulyás György igazgató úrról érdemes továbbá tudni, hogy ő alapította ezt a különleges tarhosi iskolát 1946-ban a volt Wenckheim grófi kastélyban. Az iskola 1947. január 1-én kezdte meg működését, az avatása 1947. február 15-én történt. Az énekkar addigra megalakult, és megtanulta, és az ünnepélyen elő is adta Kodály Zoltán Gergelyjárás című kórusművét. A szöveg nagyszerűen illett a tarhosi iskolára: „... Menjünk Isten szerint iskolába...”.

Egy-egy szereplés alkalmával, az igazgató úr intett Judit néninek, hogy a következő művet ő vezényelje, sőt az iskola kisebbik kórusának ő tanította be a műveket, mint diák. Ez igen nagy megtiszteltetés volt számára. Kodály Zoltán is látogatást tett az iskolában, amikor is Judit néninek is volt alkalma vezényelni a kórust, a Mester *Táncnóta* című kórusművét szólaltatták meg. Kodály Zoltán megjegyzést is tett a vezénnyelssel kapcsolatban, amiben arra utalt, hogy még van mit finomítani a vezényelési technikáján. Judit néni életében ez volt az a fordulópont, amikor elhatározta, hogy igenis kórusvezető lesz belőle.

Gulyás György mellett nagy hatással volt még Judit nénire Sipos Éva tanárnő, Mihály Margit, aki tornát és népi táncot oktatott, illetve a korábban említett Holló Sándor tanár úr.

Az intézmény nem csak általános iskolaként működött, hanem kezdetben líceum, azaz tanítóképző volt, így Judit néniék már középiskolás korukban pedagógiai tárgyakat tanultak, sőt tanítási gyakorlatuk is volt. Ebből a líceumból

¹ Köröstarcsa 1916– Debrecen 1993

Kodály Zoltán és Gulyás György Békés-tarhoson

később, az iskolareform során, zenegimnázium lett. Az iskola célja az volt, hogy felkutassa a vidéki tehetséges gyerekeket és tanulási lehetőséget biztosítson számukra. Gulyás György így írt az iskola céljáról: „...az énekiskola hivatása lenne, hogy zenei önképzőkörök, népi játékok, balladák, mondókák alakítása és meggyökereztetése útján szinte alapépítkezést végezzen az egészséges, helyes zenei gondolkodás kialakításához.”(Gulyás 1988 p.25.)²

Eleinte Kodály Zoltán maga sem helyeselte az iskola létrejöttét, később viszont már így nyilatkozott: „A tarhosi iskola az egyetlen ez idő szerint, amely énekalapból indul ki, és ezzel a zenei műveltséghez rendíthetetlen alapot ad...Ebben látom Tarhos fontosságát és jövőjét.”³Sajnálatos módon az iskolát 1954-ben megszüntették, helyét azóta gyógypedagógiai intézet váltotta fel.

² Gulyás György: Bűneim... bűneim? (Békés, 1988, p.25)

³ Szathmári István: Kodály és anyanyelvünk. Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2007. május 15-i felolvasó ülésén.

A tarhosi iskola megszűnése után Gulyás György Debrecenben működött tovább. Felépíttette a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Zene- és Énektanárképző Intézet Debreceni Tagozatának épületét, majd ennek az

A Debreceni Egyetem Zenei Karának épülete

intézménynek az igazgatójaként is működött. Ő volt a Debreceni Kodály Kórus alapító karnagya továbbá Gulyás György nevéhez fűződik a Nemzetközi Bartók Béla Kórusverseny megalapítása is, melyet két évente rendeznek meg Debrecenben.

A tarhosi iskolát „énekiskolának” hívták, mert a tanítás alapja Kodály Zoltán szellemében a magyar népdal volt. Ezek az évek a „fényes szelek” korszaka⁴ volt. A zeneiskolák később létesültek, 1952-ben.

Holló Sándor tanár úr kérésére, Judit néni is megpróbálkozott azzal, hogy felgyűjtse a lakóhelyéről származó népdalokat, sikerrel is járt. Ekkor volt elsős középiskolás. Élete első dalait nagyanyjától gyűjtötte fel, Papp Lajosné Csák Ildikótól. Sok gyerekdalt tudott, olyan is volt közöttük mely a mai napig csak az ő szájából került feljegyzésre. Édesapjától egyetlen dalt gyűjtött, mely egy népszínmű betétdala lehetett.

⁴ Fényes szelek korszaka:

Körülbelül 1945-től, a második háború végétől 1948-ig tartó időszakot nevezzük fényes szelek korszakának. Újra megnyílnak a népi kollégiumok, s az emberek szívét a szabadság szele járta át. Az új ideológia a parasztszármazásukat támogatta, megnyíltak előttük az iskolák és a munkahelyek.

Megemlítette Judit néni, hogy sosem látta édesapját máskor énekelni, de édesanyja elmondása szerint nagyon jól tudott táncolni, így biztosan jó ritmusérzéke volt. Édesanyjától is volt alkalma gyűjteni, ő lakodalmi szokásokról mesélt. Többször elkísérte lelkész édesapját a lakodalomba, így volt alkalma belelátni az ottani szokásokba. Lakodalmi dalok nem maradtak meg az emlékezetében.

A gyűjtés módját akkor még nem tanították nekik. Emlékei szerint ekkor C végűre jegyezte le a dalokat. A kiadványokban, melyekhez hozzájuthatott, még nem volt rendszer a dalok lejegyzésmódjában, Kodály Zoltán *A magyar népzene* című kötetét Vargyas Lajos példatárával még nem ismerte.

Judit néni alapvető munkamódszere a mai napig, hogy először az otthoni, hazai dalokat kell megismerni, majd utána jöhetnek a környékbeliek és végül a többi megye, tájegység. Így folyt Tarhoson is a nevelés. A felgyűjtött népdalokat a tarhosi énekiskolában nem rendszerezték, nem adták ki, hanem egyszerűen megtanulták és énekeltek a diákok az iskolában. Judit néni szívesen emlékszik vissza a Tarhoson eltöltött évekre, rengeteg népdalt és kórusművet tanult meg ott.

A nevetős, muzsikus társaság, és a csodálatos iskola is hatással volt rá. A tarhosi iskolában eleinte világítás sem volt, petróleumlámpával világítottak, és szalmazsákokon aludtak. Aki vitt hangszert, annak volt hangszere, az iskola nem tudott biztosítani számukra kölcsön hangszert. Kotta sem állt rendelkezésükre, a kórusműveket is szájhagyomány útján tanulták, úgy ahogyan a népdalokat is. A gyerekek étkeztetése sem volt könnyű feladat. Előfordult, hogy a diákok faluról-falura jártak koncertek keretében adományt gyűjteni, máskor az iskola a szülőktől kért élelmet.

Az iskola termeit folyamatosan alakították, fejlesztették és újították fel, melyből természetesen a gyerekek is kivették részüket. Építettek, téglát tisztítottak, megküzdöttek érte, hogy a tanítás gördülékenyen folyhasson. Mindezen nehézségek mellett a Tarhoson eltöltött évekre a régi diákok, úgy gondolnak vissza, mint egy álomra és hálásak azért, hogy ott tanulhattak.

Gyűjtés a zeneakadémiai évek alatt

A békés-tarhosi iskola elvégzése után, 1951-ben került fel Jutka néni Budapestre, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolára (közismert nevén Zeneakadémia), középiskolai énektanár és karvezető szakra. Mivel a zeneszerzés is érdekelt, *Maros Rudolfnál*⁵ tanult hangszerelést,

⁵*Maros Rudolf* (zeneszerző, egyetemi tanár, hegedűművész)

1917. január 19-én született az akkori Csehszlovákia, Stachy nevű városában. A Zeneakadémián tanult Kodály Zoltántól zeneszerzést, brácsázni pedig Temesváry Jánostól.

zeneelméletre pedig *Ligeti György*⁶ oktatta. *Gárdonyi Zoltán*⁷ és Ligeti György óráira többször kellett Johann Sebastian Bach szerkesztéstechnikájához hasonló példákat komponálnia a diákoknak, s ezeket a feladatokat különösen szerette Judit néni. Már a tarhosi években is lenyűgözte Bach zenéje. Továbbra is érdeklődött a népzene gyűjtés után, s *Olsvai Imre* (Budapest, 1931. ápr.2.) meg is kérdezte őt és még néhány diákot - akik szintén a tarhosi iskolában végeztek -, nem szeretnének-e csatlakozni egy gyűjtéshez, amit *Lajtha László*⁸ irányít. Lajtha László politikai okokból hivatalosan nem taníthatott a Zeneakadémián.

Judit néni és akik még jelentkeztek a gyűjtésre, közösen átmentek Lajtha Lászlóhoz a Népművészeti Intézetbe, s ott tudásuknak felméréseképpen le kellett jegyezniük egy dalt, melyet Olsvai Imre adott elő. Három Tarhosról érkezett diákot választottak be a gyűjtésbe, bátyját, Imrét, Törzsök Évát, és őt, s még emlékei szerint Hajdú András.

A főiskolán a népzene hivatalosan *Járdányi Pálnál*⁹ tanulták. Népzene óra csak az első évfolyamban volt kötelező (ahogyan ma is), de mivel Judit néni és gyűjtő

1949-től közel harminc évig tanított ugyanebben az intézményben kamarazenet, zeneelméletet és hangszerelést. Budapesten hunyt el 1982. augusztus 3-án.

⁶*Ligeti György (Kossuth- díjas zeneszerző)*

Dicsőszentmártonban született 1923. május 28-án egy zsidó családban. Érettségi után a kolozsvári konzervatóriumban tanult zeneszerzést Farkas Ferenc-től. A második világháború befejeztével lehetősége nyílt, hogy folytassa tanulmányait a budapesti Zeneakadémián, ahol Kadosa Páltól, Kodály Zoltántól és Veress Sándortól is tanult. A szovjet megszállást követően külföldre, Bécsbe menekült, s különféle egyetemeken tanított, haláláig (2006.június 12.) ott élt.

⁷*Gárdonyi Zoltán (zeneszerző, zenetudós, karnagy, tanár)*

1906. április 25-én született Budapesten. Tanulmányait a Zeneakadémián végezte Kodály Zoltán tanítványaként. Tanulmányait Berlinben folytatta, s ott szerzett zenetudományi doktorátust.

A Zeneakadémia 1949-ben feloszlott protestáns egyházzenei tanszakának utolsó vezetője ő volt. Zenetudományi munkássága Bach – és Liszt Ferenc kutatásában kiemelkedő. 1986-ban június 27-én hunyt el.

⁸*Lajtha László (zeneszerző, népzenekutató, zenepedagógus, zongoraművész, karmester)*

1892. június 30-án született Budapesten. Szülei értettek a zenéhez, mégsem támogatták fiuk zenei pályáját. Tizenöt éves korában bekerült a Zeneakadémia zongora előkészítő osztályába, majd Kodály Zoltánnál és Herzfeld Viktornál tanult zeneszerzést. A Nemzeti Zenede élére került, ahol bevezette magyar népzene tanítását. Több népzenei monográfiát is készített. Miután a Francia Akadémia tagjává választották, kevesebb időre kívánt csak hazatérni, hogy gyűjtését folytathassa, de többé nem tudott visszatérni Franciaországba, a szívinfarktus véget vetett életének 1963. február 16-án.

⁹*Járdányi Pál (Erkel- és Kossuth díjas zeneszerző, népzenekutató)*

1920-ban született Budapesten, majd itt is hunyt el mindössze negyvenhat éves korában). Zongorát, hegedűt és zeneszerzést tanult a Zeneakadémián. Ez utóbbit Bárdos Lajostól, majd Kodály Zoltántól. Zenei tanulmányaival párhuzamosan néprajztudományi diplomát is szerzett. Az ő nevéhez fűződik a Magyar Népzene Tárának első és negyedik kötetének

évfolyamtársai jelentkeztek arra, hogy szívesen folytatnák népzenei tanulmányikat, a főiskola megadta számukra a lehetőséget és folytathatták, így Szabó Helga, Rónai Judit és ő a második évben is jártak fakultatívan Járdányi Pálhoz. A teljes második iskolai évben a népzene órán a magyar nótával foglalkoztak. Járdányi Pál után, később, a 70-es években a népdalkörök megalakulása idején foglalkozott ismét Judit néni a magyar nótával, e csoportok patronálása, műsoraik összeállítása során. A falusiak ugyanis jóhiszeműen énekelték népdalként a nótát is. Mint ahogy a nádudvari öreg gulyás számadó, *B. Nagy Ferenc* mondta: „*Nem tudja az ember, hogy melyik a nóta, melyik a népdal, csak danolja az ember, danolja.*”

Judit néni az iskolai tanulmányok mellett átjárt az akkori Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályára (ez az intézet 1956 után Népművelési Intézetté lett, ma pedig szerepét a Hagyományok Háza tölti be), ahol a Néprajzi Osztály vezetője *Muharay Elemér*¹⁰ volt.

Olsvai Imre és *Borsai Ilona*¹¹ ott dolgoztak, a Magyar Népzene Tárának Népdaltípusok kötetének kezdeti szakaszán.

Lajtha László ezt a társaságot és a főiskolás diákokat népdalgyűjtésre mozgósította, s elindult egy nagy népdalgyűjtési hullám 1951-ben. Így Judit néni már első budapesti évében bekerült a munka folyamatába. Lajtha László a Népművészeti Intézetben tartotta később az óráit, melyre Olsvai Imre is járt és Judit néni követte őt.

Judit néni Lajtha László különleges, elragadó, szigorú modorára ma is bámulattal gondol vissza. Lejegyzési gyakorlatot tanultak Lajtha Lászlónál, feketelemezről. Ez külön a népzene szakosoknak indult előadássorozat volt.

szerkesztése. 1960-tól a Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjának osztályvezetője, korábban pedig munkatársa.

¹⁰*Muharay Elemér*

„*A magyar népi kultúra örök összeesküvője*”. Muharay Vendel Elemér 1901. október 20-án született Jászberényben (a Hajtának nevezett határrészen). Elvégezte a Bolváry-Mattyasovszky-féle színi- és rendezőiskolát. 1951-től haláláig a Népművelődési Intézet osztályvezetőjeként működött. Ötvennyolc éves volt, amikor elhunyt Budapesten, 1960. február 2-án.

¹¹*Borsai Ilona (népzenekutató, zenetörténész)*

Kolozsváron született 1924. április 10-én. A Kolozsvári Egyetemen szerzett latin- görög-francia, és karvezetői oklevelet, majd elvégezte a budapesti Zeneművészeti Főiskola zenetudományi szakát is. Dolgozott a Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályán, a Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjában, majd a Zenetudományi Intézetben. A Mátra-vidéki zenei élet kutatásán kívül, Egyiptom kultúrájával is foglalkozott. 1982. július 8-án halt meg, Budapesten.

Nem volt kötelező bejárni, de Bencze Lászlóné, így szólt erről: „...úgy éreztem, hogy nekem ezen ott kell, lenni és nem mondták, hogy ne gyere be...” .

Törzsök Évával többször látogatták Kodály Zoltán óráit is, aki a népzene szakosokat tanította. Ez a népzene szak, nem azonos a mai népzene szakkal. A Zenetudományi Tanszék részét képezte, s nagyrészt a Zeneakadémia más szakjairól toborozták.

Olsvai Imrén kívül, még *Sárosi Bálint (Csíkrákos 1925. január 1.)* is a Zenetudományi Tanszék hallgatója volt, és zeneszerzés szakos is volt egyidejűleg. E tanszéken képezték a jövő zenetudósai és népzene kutatói mellett az operarendezőket is. A tanszék vezetője és igazgatója *Szabolcsi Bence*¹² volt.

Az ifjú népzene gyűjtő diákok első útja Decsre vezetett.

Először Olsvai Imre végezte a gyűjtést és a diákok kísérték; Judit nénit is hozzá osztották be, mint gyűjtő tanoncot.

Az első decsi gyűjtés alkalmával a tanoncok ugyanazt jegyezték le, mint Olsvai Imre. Amikor Olsvai Imrével mentek gyűjteni, első útjuk mindig a plébánoshoz vezetett, aki segítségükre volt.

A plébános tudatta a helyi emberekkel, hogy gyűjtők vannak a faluban, legyenek feléjük bizalommal.

Ekkor még Judit néni és a többi gyűjtő életsorsot nem kérdeztek (még monográfiára nem gondoltak), hanem dalokat gyűjtöttek Járdányi Pál típusaihoz.

Olsvai Imrétől mindent megtanultak, ami a lejegyzés zenei részét illeti, de azt hogy valójában hogyan kell gyűjteni, erre maguknak kellett rájönniük, saját maguk tapasztalataiból kellett tanulniuk és persze meríthettek abból, ahogyan Olsvai Imrétől látták. Meg kellett tanulniuk, hogyan kell viselkedniük, s az sem elhanyagolható mit kérdezhet az ember egy gyűjtés alkalmával.

Vannak olyan témák (ilyen például a lakodalom és a katonaság), melyekre óvatosan és vigyázva kell rákérdeznie a gyűjtőnek, mert e közkedvelt mesékkel és történetekkel csak repült az idő, sokszor dal aligha került feljegyzésre.

¹² *Szabolcsi Bence (zenetörténész, művészettörténész, Kossuth-díjas)*

1899. augusztus 2-án született Budapesten. Szülővárosában folytatott bölcsészeti tanulmányokat, melyeket Lipcsében zenetudományi tanulmányokkal egészített ki. 1961-ben megalapította a Magyar Tudományos Akadémia Bartók Archívumát. Számos zenetörténeti könyve jelent meg (*Zenetudományi tanulmányok, A zene története, Liszt Ferenc estéje, Zsidó kultúra és zenetörténet, Úton Kodályhoz stb.*) 1973. január 21-én hunyt el Budapesten.

Vannak viszont olyan tárgykörök és témák, amikre feltétlenül rá kell kérdezni, ilyen lehet például egy szó a szövegben, amit nem értünk. Ami még igen fontos egy gyűjtés alkalmával, hogy meg kellett tanulni villámgyorsan lejegyezni, és sok szöveget megjegyezni, hiszen nem nagyon volt lehetőség az adatközlőkkel többször elénekelteni egy-egy dalt.

Amikor Judit néniék Decsre mentek gyűjteni, mindig Berekai Éva néninél szálltak meg, a szállásért sajtot vittek viszonzásképpen.

Akkoriban „pusztafülű lejegyzéseket” (Olsvai Imre elnevezése) végeztek, azaz még nem vették fel, csak a fülükre s a gyorsaságukra hagyatkoztak a gyűjtés alkalmával. Magnóhoz nagyon nehezen jutottak, nem tudták felvenni a dalokat, így ez volt az egyetlen lehetőség a dallamok megörökítéséhez.

Keményfedelű kis gyűjtőfüzeteket kaptak a diák gyűjtők, s azokba jegyezték le a gyűjtött népdalokat.

Amikor betelt egy ilyen kis füzet, mindig *Kerényi György*¹³ kellett vinniük a tanoncoknak.

Kerényi György nem tanárként dolgozott, hanem ellenőrizte a felgyűjtött anyagokat, szóval a gyűjtések vezetőjeként működött, az MTA Népzenekutató Csoportjában.

Ezekben a kis füzetekben egy dallamnak s egy strófának elegendő hely volt egy oldalon. A többi strófában jelölni kellett a variánsokat.

A gyűjtőfüzetek anyagát később kellett a támlapokra átmásolniuk. A támlapokon már minden adatot jelölni kellett az énekesről (hogyan hívják, hány éves, hol lakik, a dal életmódjáról, kitől tanulta stb.) és a kadenciát is rá kellett írni. A kadencia és a személyes adatok a dal fölé kerültek.

¹³*Kerényi György (népzenekutató, zeneszerző, karnagy)*

A Győr- Moson- Sopron megyei Csorna városában született, 1902. március 9-én. A budapesti Zeneművészeti Főiskolán tanult zeneszerzést, Kodály Zoltántól. 1934-ben Bárdos Lajossal és Kertész Gyulával megszervezték az Éneklő Ifjúság mozgalomát. 1949-től több mint húsz éven keresztül a Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjának osztályvezető szerepét töltötte be. Budapesten halt meg 1986. december 30-án.

Ezeknek az adatoknak a támlapon külön hely nem volt biztosítva. Ha az adatközlő máshol született, mint ahol a gyűjtés lezajlott, akkor az erre vonatkozó adatokat a végén a megjegyzésekben kellett feltüntetni, s többnyire ide kerültek a dallal kapcsolatos információk. A dallamokat az egységes megállapodás szerint, *G* alaphangra jegyezték le és a tonus finalist jelezték.

Mi történt ezekkel a támlapokkal? Ezeket a támlapokat beadták a Népművészeti Intézetbe, s mivel akkor még nem igen volt lehetőség fénymásolásra, saját példánya Judit nénié és gyűjtő társainak nem maradt ezekből a felgyűjtött anyagokból. Valószínűleg ezek a felgyűjtött dalok belekerültek a Népdaltípusok rendjébe. A Népművészeti Intézetbe típusok szerint fiókokba rendezték a dallamokat.

Járdányi Pálnak rendszeresen beszámoltak a decsi gyűjtésről. Ha valami érdekes dolgot találtak azt hozzá vitték, s Olsvai Imre vitte tovább Kodály Zoltánnak. A gyűjtők nem csak lejegyezték a dalokat, amiket lejegyeztek, azokat tudniuk kellett énekelni, s a szöveg jelentésével is tisztában kellett lenniük.

Olsvai Imre néha adott ötleteket a lelkes gyűjtő diákoknak, milyen népdaltípusokra kérdezzenek. Judit néniék kétszer gyűjtöttek vele, utána már saját maguk mentek, de Olsvai Imre megmondta nekik, kihez menjenek.

Jellemző volt a gyűjtések alkalmával, hogy szégyenkezve énekeltek az adatközlők, hiszen úgy gondolták bolond az, aki ok nélkül énekel, azaz alkalom nélkül se lakodalom, se siratás. A konyhában énekeltek, zárt ajtóval, ablakkal. (Érdeemes erre a jelenségre felfigyelnünk, hisz ez egy bizonyíték lehet arra, hogy jó helyen kutakodunk. Ahol még él a dalok alkalomhoz kötöttségének hagyományának megtartása, ott nagy az esélye, hogy népzenei kincsre bukkanunk.)

Olsvai Imre tanácsolta Judit nénié és gyűjtő társainak, hogy jó, ha több embert összehívunk egy helyre énekelni, úgy majd tudják azok segíteni egymást. Ha az egyiknek nem jut eszébe valami, a másik kiegészíti, s így nagyobb az esélye hogy teljes anyagot tudunk rögzíteni. Mentek is az énekesek, de a családjuknak nem mondták meg merre mennek, ilyen-olyan történeteket találtak ki (viszek át tojáást, tejet a szomszédba stb.).

Olsvai Imre (1956) ([OSZK](#))

Judit néni a főiskola öt éve alatt folyamatosan járt gyűjteni. A Népművészeti Intézet tervszerűen irányította gyűjtőit (attól függően mi hiányzott Járdányi Pál népdaltípusaihoz), merre menjenek, s ezért csekélyke kis fizetést kaptak. (Ide tartoztak a vidéki gyűjtők is.)

Később a Népművészeti Intézet gyűjtői kaptak egy autót, és felvevő szerkezetet is a Tudományos Akadémiától. Ezután többször előfordult, hogy Judit néni *Vikár Lászlóval*¹⁴ és két néptáncossal ment gyűjteni (e táncosok a „Fényes szelek” idején fellobbanó néptánc mozgalom megalapítójának, Molnár Istvánnak a tanítványai voltak).

Az autó vitte őt és a néptáncosokat, s mindegyikőjüket kirakta a gyűjtés szempontjából megfelelő településen. Általában a gyűjtések alkalmával tájnyelvet nem jegyeztek le, nem tudták jelölni, erre külön képzés nem indult. Fő céljuk az volt a gyűjtőknek, hogy minél több dalt gyűjtsenek, s ha lehetséges, főleg régi stílusúakat, úgy ahogyan azt Bartók Béla is megírta. Dallamkérdőket még nem írtak ekkor (később Judit néni kapott egyet Olsvai Imrétől, amikor már Debrecenben tartózkodott).

¹⁴ *Vikár László (népzenekutató, tanár)*

1929. június 8-án született Szombathelyen. 1951-ben végzett a budapesti Zeneművészeti Főiskolán 1951-ben, Kodály Zoltán tanítványaként tanár- és karnagyképző, továbbá zenetudományi szakokon. Tanárai voltak még Bárdos Lajos, Ádám Jenő és Vásárhelyi Zoltán. 1852-től kezdett népzene gyűjtésbe a Magyar Művelődési Intézet, később az MTA Népzenekutató Csoportjának megbízásából. A Zenetudományi Intézet tudományos munkatársa volt, majd igazgatója és a zenetudományok kandidátusa. Főleg a közép-volgai finnugor török népek zenéjével foglalkozott.

Szintén táncosokkal – *Pesovár Ernővel*¹⁵ és *Martin Györggyel*¹⁶ – gyűjtött Judit néni Rimócon.

Mindig mindent azonnal le kellett jegyeznie, amíg az emlékezetében maradt, hiszen nem tudták felvenni. Ez így zajlott minden gyűjtés alkalmával, természetesen, nem csak Rimócon.

Egyedül sosem ment Judit néni a tanulóévek alatt hangfelvevővel gyűjteni. A gyűjtőnek minden gyűjtés előtt fel kellett mérnie, hogy az adott településen milyen dalok fordulnak elő, s ha megfelelő anyagot találtak, akkor vitték autóval a gyűjtőt, s a készüléket.

Ezek még nagyon nagy gépek voltak, s egy ember, főleg egy hölgy, nem tudta volna egyedül szállítani, másrészt a felvételt sem tudta volna segítség nélkül elkészíteni. Egy ilyen felvétel alkalmával összegyűjtötték a falu kiváló énekeseit és a magnóhoz vitték őket, hogy a felvételeket elkészíthessék.

A Zeneakadémia növendékei inkább idősebb emberektől tudtak gyűjteni, akik nyitottak voltak, s szívesen beszélgettek velük. A fiatalabbak iskolában voltak, vagy dolgoztak, tőlük gyűjteni nehezebb feladat volt.

Bencze Lászlóné utolsó zeneakadémiai évében, a diákszallón egy újságból értesült róla, hogy Szeghalmon él egy százegy éves idős férfi (B. Nagy Lajos, gulyás), s elhatározta, hogy mindenképp gyűjteni szeretne tőle, különösen, hogy saját szülőfalujáról volt szó. B. Nagy Lajos nagyon kedves ember volt, és igen szívesen énekelt. Ha éneket kértek tőle, akkor református egyházi éneket énekelt, ha dalt vagy nótát, akkor népdalt.

Judit néni többször is leutazott Budapestről Szeghalomra gyűjteni 1956-ban, Vadasi Tiborral¹⁷ és a Maác Lászlóval (ők táncosok voltak). Vadasi Tibor

¹⁵ *Pesovár Ernő (néptánckutató)*

1926. szeptember 5-én született Herenden. Az ELTE bölcsészettudományi szakán szerezte muzeológusi oklevelét, majd itt is doktorált 1866-ban. Dolgozott a Népművészeti Intézetben, a Magyar Néprajzi Múzeumban és az MTA Zenetudományi intézetében. 2008. március 2-án hunyt el, Budapesten.

¹⁶ *Martin György (néptánckutató, zenefolklorista)*

Budapesten született 1932. február 5-én. Az ELTE-n szerezte diplomáit, magyar nyelvtanári -, majd néprajz-muzeológus szakokon. A Népművelési Intézetben dolgozott, 1974-től pedig az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos osztályvezetője. 1978-ban Erkel- díjjal jutalmazták. Gyűjtőútjai során a népdalokat is lejegyezte a tánczenei lejegyzések mellett. Szomszédos népeink táncait is tanulmányozta, s azokat a magyarral össze is hasonlította. Szülővárosában hunyt el, 1983. október 31-én.

korábban Szeghalmon járt gimnáziumba, s rokonai is éltek ott, akiktől lakodalmas szokásokat tudtak felgyűjteni az iskola udvarán. Az idős bácsihoz nappal jártak le, továbbá nap közben táncokat tudtak filmre venni. A szeghalmi táncosok általában szöveges dallamokra táncoltak, így igen nagy feladat volt a lejegyzése a dallamnak, egyszerre a szövegnek is, és közben a táncfelvétel kamerájába is jelezni kellett minden dallam végét. Judit néniék a házakhoz esténként jártak gyűjteni.

A cigánytelepen is megfordultak, a cigányoktól főleg táncokat gyűjtöttek a néptáncgyűjtők, s Judit néni közben kottázta a zenét, amire táncoltak. Itt hallott először cigány pergetést. Judit néni érdekesnek találta a cigányok zenéjét, így később a karcagi cigányokat is felkereste és tőlük is több anyagot lejegyzett.

Diplomáját 1956-ban szerezte meg és még az év őszén Füzesgyarmaton is járt, ahol lakodalmas muzsikusoktól gyűjtött, még mindig a „pusztafülű lejegyzés” technikájával, felvétel nem készült. (Saját magnetofonja nagyon későn lett.)

Gyűjtés saját utakon

A diploma megszerzése után Judit néni a Népművészeti Intézet munkatársaként kívánt dolgozni, de Kodály Zoltán javaslatára tanításba fogott. (Az ő álláspontja az volt, hogy mindenki, akinek erre képesítése van, és képes is a tanításra az tegye is azt, s menjen vidékre).

Két évig tanított a Magyar Rádióban. A gyerekkor megalakuláskor hívták oda, hogy tanítsa a gyerekeket. Kezdetleges körülmények voltak, szőnyegen ülve, játszva sajátították el a zene alapjait. Később egy általános iskolához csatlakoztak, s zenei osztályt indítottak a tehetséges ifjú énekeseknek.

Korábbi tanára, Gulyás György kérésére kezdett Debrecenben tanítani a Debreceni Zeneművészeti Szakiskolában. Ekkor egy évig utazótanárként működött, Budapesten élt, de Debrecenben tanított. 1957-ben, amikor az iskola felvette Kodály Zoltán nevét, szolfézsverseny is volt. A neves eseményre természetesen Kodály Zoltánt is meghívták. Itt mutatta be Gulyás György a tanári kart a mesternek. Mikor Judit nénihez értek, Kodály Zoltán csak legyintett

¹⁷ *Vadasi Tibor (koreográfus, néptánckutató)*

1927-ben született Vésztőn. Néprajzi tanulmányait az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen végezte. Dolgozott koreográfusként a Honvéd - és a Duna Művészegyüttesnél, majd az Állami Népi Együttesnél. Kutatásai is jelentősek, különösen az etiópiai táncfolklór területén. 2006-ban hunyt el.

és így szolt: „Ismerem. A Mező család olyan, mint a Bach család. Mindenki zenész és mindenütt ott vannak.”¹⁸

A következő évben Judit néni és családja leköltöztek Debrecenbe, és ezután a helyi dalok gyűjtését tűzte ki feladatául. Eleinte, a költözködés után nem tudott azonnal gyűjtésbe fogni, hiszen három gyermeket nevelt. 1982-től, amikor a tanítóképzőn is állást kapott, annyira megsokasodtak az órái, hogy képtelen volt kimozdulni lakóhelyéről. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Zene- és Énektanárképző Intézet Debreceni Tagozatán népzene és elméleti tárgyakat tanított évtizedekig és igazgatóhelyettesként működött.

A Debreceni Kodály Kórus eredetileg nőikarként indult, s amikor amatőr férfiak is csatlakoztak hozzájuk, Gulyás György, a kórus vezetője felkérte Judit nénit tanársegédnek a férfiak képzésére.

Ugyanebben az időben működött *Szigeti Gyula* mellett segédkarnagyként a Vagongyárban (itt fúvószenekar és férfikar működött). Szigeti Gyula volt a kántus vezetője, és tanított a Debreceni Református Kollégiumban.

Hajdú-Bihar megye népzenejének kutatásával Judit néni előtt is foglalkozott néhány gyűjtő és tanár, akiknek munkásságából ő is meríteni tudott.

A hortobágyi térség dalait korábban *Ecsedi István*¹⁹ kutatta 1914-ben, de munkálatait az I. világháború kitörése megakadályozta. 1927-ben megjelentette daloskönyvét, „Hortobágyi pásztor-és betyárnóták dallamokkal” címmel.

A harmincas években Lajtha László, *Mathia Károly* és *Balla Péter* is megfordultak e vidéken. Továbbá gyűjtöttek: Sárosi Bálint, *Papp János* és *Czövek Lajos*. Papp János összegyűjtött számos dalt, de nem adta ki és Budapestre sem küldte fel, így a felgyűjtött anyagot nem tudták a pávakörök hasznosítani, s azok kiadásra sem kerültek.

Sárosi Bálinttal Bencze Lászlóné is gyűjtött, emlékezete szerint a hatvanas évek végén, ő jegyezte le a helyszínen a dallamokat, Sárosi Bálint pedig a magnót kezelte és az énekesekkel foglalkozott.

¹⁸ Bencze Lászlóné beszéde (elhangozott Pesthidegkút, Klebelsberg Kultúrköriában, a Mező család hangversenyén a Mesterkoncertek sorozatban, 2007. április 19.-én 19 órakor)

¹⁹ *Ecsedi István (etnográfus, múzeum-igazgató)*

1885. szeptember 29-én született Debrecen városában. Történelem és földrajz szakos tanári diplomát szerzett, majd Szegeden és Debrecenben tanított. A debreceni Déry Múzeum első igazgatója lett 1929-ben. Elsősorban a hajdúsági, és a debreceni népi kultúra foglalkoztatta. Szülővárosában hunyt el 1935. május 19-én.

Sárréten először *dr. Nagy József* gyűjtött, aki a szeghalmi gimnáziumban, a debreceni tanítóképzőben és az egyetemen tanított. Tanári diplomája mellett cimbalomművész oklevéllel is rendelkezett. Felvette Kodály Zoltánnal és Kerényi Györggyel a kapcsolatot, és tőlük kért tanácsot a gyűjtésekkel kapcsolatban. Gyűjtései mellett népdalfeldolgozásokat is írt, s aktív kóruséletet szervezett Szeghalom városában.

Az alföldi dialektus dallamkérdőzőit Olsvai Imre állította össze. A tipikus dalokat stílus és emelkedő szótagszám szerint összeírta, s a címek mellé a szolmizáció is odakerült, továbbá a dallamváltozatok, ritmusképletek és a kadencia is. Ez nagy segítségként szolgált, ezekre a dallamokra kérdezett rá, ha még pontosan nem is tudták, más dallam eszükbe jutott róla.

Bencze Lászlóné is készített ilyen kérdőívet, a sirató paródiákhoz (Magyar Népdaltípusok V. kötetében szereplő típusokhoz gyűjtött szövegekből válogatott).

Ahogy egykori tanárai is tették, ő is kérte tanítványait, hogy próbáljanak ilyen paródiákat gyűjteni lakóhelyükről, s odaadta nekik segítségül ezt a kérdőívet. Népdalgyűjtő szakkört szervezett a Zeneművészeti Szakiskolában. Lelkes tanítványai arra is vállalkoztak, hogy kimenjenek a Hortobágyra, pásztoroktól gyűjteni. *Béres András*, a múzeum igazgatója vitte ki a diákokat autóval, majd a felgyűjtött anyag a Déri Múzeumba került. Judit néni e tanítványai közé tartozik *Joób Árpád* is, aki később megalapította a Délibáb Együttest.

Olyan is előfordult, hogy két tanítványa magnetofonnal ment gyűjteni, pedig tudnunk kell, ezek a szerkezetek még igen súlyosak voltak.

Judit néni is a vidéki gyűjtők közé került, amikor leköltözött Debrecenbe. Folyamatos összeköttetésben volt a Népművészeti Intézettel. Már főiskolás korától kezdve, 1952-től állandó külsős munkatársa volt a Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályának és az MTA Népzene kutató Csoportjának. A Magyar Kodály Társaságnak alapító tagja.

1957 és 1959 között gyűjtött a környező településeken, ezután megszületett második gyermeke, László, így a gyermeknevelés és a tanítás mellett gyűjtésre nem volt lehetősége. A felgyűjtött anyagot felküldte a Népművészeti Intézetbe, vagy az ottani munkatársak jöttek le érte. Felvett a rádió egyszer egy nyolcrészes népzenei sorozatot, arról, hogyan öröklődik tovább a népdal. Bencze Lászlóné állította össze mind a nyolc résznek az anyagát. Több előadását is közvetítette a rádió, így például a *Nótafák*, *Népdalkörök országszerte*, *Népzene kutatók műhelyében*, *Daloló-muzsikáló tájak* című műsorait is.

Sokszor járt Judit néninél a rádió, de ha népzenei összeállításai sugározták, az ő nevét akkor még nem volt szokás feltüntetni, bemondani. A rádióhallgató nem tudhatta, hogy ez a műsor az ő munkájának köszönhető. Amikor elindult a *Röpülj páva mozgalom*²⁰, a rádió rövid három perces népzenei műsorokat kívánt készíteni, és ehhez kellett anyagot gyűjtenie Judit nének. Ekkor több népdalkör is szerveződött és Judit néni segített nekik, hogyan állítsák össze műsoraikat.

Szólt mindig a helyi tanítónak, hogy szóljon mindenkinek, aki énekelni akar, s akkor Judit néni meghallgatta az énekelni vágyó embereket. Ezek a lelkes szervezkedések is voltak ösztönzői későbbi gyűjtéseinek. Azért indult gyűjteni, hogy legyen minél több dalanyag, és segíthessen e csoportoknak.

A pávakörök megalakulása igen nagy hatással volt a kibontakozó táncházmozgalomra. Olsvai Imre ezeket a dalos csoportokat, mint a zenei hagyomány ápolására és őrzésére hivatott csoportokként határozza meg a *Gondolatok a népdalkörök országos felmérése után* című, 1976-ban megjelent tanulmányában.

Ezek a népzenei együttesek nem azonosak a mai együttesekkel. Miért is nem? Amíg mi, megtanuljuk a dallamokat, könyvből, hangzófelvételtől, addig ők azt énekelték, amit maguk tudtak, amibe beleszülettek, amit az életük során magukba szívtak. A sajátjuk volt, csak segíteni kellett őket, hogy felelevenítsék és jól tudják párosítani egymáshoz a dallamokat.

Ezek a versenyek nem csak azért voltak fontosak, hogy hallhatták egymást a pávakörök. A gyűjtő szempontjából kincsesbánya tárult a szemünk elé. Az ilyen versenyek után Bencze Lászlóné és társai felkeresték a kiváló énekeseket, mindent felgyűjtöttek tőlük, amit csak lehetséges volt.

Ezek szervezett gyűjtések voltak, minden faluban tudták mikor mennek gyűjteni, s akkor összegyűltek este és énekeltek. A művelődési ház autót és magnót biztosított Jutka néni és gyűjtő társai számára, hogy munkájukat minél könnyebben és megfelelő eredménnyel végezhessék.

A Röpülj páva mozgalmat megelőzően szintén 1969-ben *Papp Máriával*, aki a Megyei Művelődési Központ előadója volt, népzenei találkozót szerveztek. Először megyeit, majd miután meglepően nagy volt az érdeklődés, járási találkozót szerveztek. Ezután rendszeressé váltak a népzenei találkozók, hol egyik városban, hol a másikban.

²⁰A Magyar Televízióban 1969-70-ben megrendezték a Röpülj Páva vetélkedőt. Vass Lajos szervezte, Lengyel Miklós szerkesztővel együtt. Ennek hatására a népzene iránti érdeklődés újra életre kapott, országszerte népdalkörök alakultak.

Gyermekdalokat is gyűjtött Judit néni 1972-ben, amikor a Magyar Rádió és a Magyar Tudományos Akadémia gyermekdalpályázatot hirdetett. Borsai Ilonának annyira megtetszett a Judit néni által beküldött anyag, hogy azt még egyszer magnóra rögzítette a helyszínen.

Mikor Bencze Lászlóné gyermekei már az iskola felső tagozataiba jártak, lehetősége nyílt arra, hogy újra folytassa gyűjtéseit, illetve hogy más munkákat vállaljon. Ekkor járt le Püspökladányba, hogy a helyi népi együttest vezesse. Eleinte csak citerások voltak, majd ő hozzájuk toboroztak énekeseket. Emlékei szerint 1974-ben nevezte ki Elek Sándorné Ilona - a megyei művelődési osztály osztályvezetője - megyei népzenei szakfelügyelővé, ami azt vonta maga után, hogy a püspökladányi csapatot ott kellett hogy hagyja. (A Debreceni Népi Együttes zenei vezetőjeként is működött.)

1974 és 1980 között tizennyolc bihari faluban gyűjtött, több mint ötszáz dallamot. A felvételek a Zenetudományi Intézet Népzenei Archívumában találhatóak meg.

Gyűjtésének anyagából több füzet is megjelent, eddig két CD lemez, melyeken bihari népdalok hallhatóak; *Fellegzik az idő* (2008, Dialekton Népzenei Kiadó) – és *Hallottátok hírit...* (2010, Dialekton Népzenei Kiadó) címekkel.

A két dalosfüzet az 1977-ben Berettyóújfaluban megjelent *Szivárványos az ég alja* című, mely bihari népdalokat tartalmaz, a második pedig *A ladányi torony tetejébe* nevet viseli, mely hortobágyi és sárréti népdalokat foglal magába, s 1982-ben került kiadásra, Püspökladányban. Mindkét kiadvány témakörök szerint csoportosítja a népdalokat, s azokat C alaphangon közli. Ennek oka a könnyebben való énekelhetőség, illetve az, hogy a citerásoknak segítséget nyújtson. Gyűjtései ma is fontos anyagként szolgálnak a citerások részére (népdalcsokrokat is állított össze számukra, *Népdalcsokrok citerára I-II*. 1985, 1988). Ezen felvételek elkészítéséhez, a helyi művelődési házaktól kapott támogatást, magnetofont, a magnetofon mellé a felvételben segítő embert. Ahol megfordult és népdalokat gyűjtött, ott a hangszeres muzsikát sem hagyta figyelmen kívül, így az általa gyűjtött anyagok között találunk citera, hegedű, kanásztülök (mely az első lemezen is szerepel), furulya és klarinét felvételeket is.

Rengeteg halottvirrasztást rögzített hangszalagra, hiszen ebből szerette volna írni a doktori értekezését. (Végül Báránd népzenejéből doktorált 1983-ban, Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetem néprajz szakán).

1987-ben kiutazott Japánba a lányához, ahol a Kodály módszer alkalmazásával óvodásokat oktatott több mint 10 évig, Takasakiban. Ez idő alatt született meg unokája és Judit néni minden idejét neki szentelte. Nem volt ideje a virrasztásokat lejegyezni.

A gyűjtött anyagon jelenleg Balogh Sándor, Bolya Dániel és Bolya Mátyás dolgozik, s remélhetőleg hamarosan digitalizálják és CD sorozat készül belőlük.

A gyűjtések és a tanítás mellett Judit néni írásba is foglalta kutatásainak eredményét, tanulmányai jelentek meg, így a *Népzene és néptánc Békésen, Adatok Csépa népzenei életéhez, Népzene gyűjtés a Tiszazugban, Népdal-e vagy magyar nóta?, Jellegzetes lakodalmi dalok az Alföldön, Népzeneismeret: Középiskolai tanulók számára (szerző társa: Boguszlavszkijné Kocsis Márta), Adatok Báránd zenei hagyományainak vizsgálatához (Báránd története és néprajza, 1985)* című munkái. Nagy József Sárréti gyűjtéseim című kiadványának ő a szerkesztője, a jegyzeteket is Judit néni írta. *Gyermekdalok, játékok Karcagról: Részletek Kovács Imre néprajzi pályázatából* című kiadvány zenei anyagának lejegyzése szintén Judit néni munkája. A *Honismeret* című folyóiratban is több írása jelent meg.

Lelkiismeretes, szorgos munkáját több kitüntetéssel is jutalmazták: így kapta meg a Szocialista Kultúráért kitüntetést 1972-ben majd öt évvel később Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója címet. Két alkalommal jutalmazták (1978, 1979) az MTA Debreceni Akadémia Bizottság Ösztöndíjával (ez utóbbi néprajzi albizottságának 1987-ig tagja volt). 1981-ben Debrecen Város Alkotói Díjával tüntették ki. Kiváló Tanár kitüntetéssel is rendelkezik és Püspökladány városa munkájának elismeréseképpen díszpolgárává választotta. 2008-ban Weiner Leó díjat kapott, 2009. december 16-án pedig KÓTA Életmű díjjal jutalmazták a klasszikus - és a népzene terén nyújtott munkásságáért.

Bizonyosan minden gyűjtőnek van kedvenc dala, vagy ha nem is kedvence, akkor valami olyan, ami érdekesebb számára a többinél, ami jobban érdekli. Bencze Lászlóné Erkel Ferenc Hunyadi László című operájában felcsendülő „Meghalt a cselszövő” dallam népi változatát kutatta, s kutatása sikerrel is járt, hiszen számos variánsát megtalálta e dallamnak.

Ilyen volt még a „Nem szánt vét, az égi madár, mégis eltartja a határ” kezdetű népdal, melyet a szeghalmi százezer éves bácsitól hallott. Ő két versszakkal dalolta el. B. Nagy Lajos 103 évig élt. Halála után fia mesélte el, hogy mit is jelentett édesapja neve előtt a B betű. Édesapjának volt egy kecskéje, amelyet eladott, s miután eladta, mindig panaszkodott a faluban, hogy mennyire

megbánta, hogy megvált tőle. Így nevezték őt el a falusiak *Bánom* Nagy Lajosnak.

Rajta kívül egyedül *Rácz Lőrinc*től gyűjtötte fel ezt a dalt, Furtáról, de ő egy versszakkal tudta. Az előző dallamokon kívül a „Gróf és az apáca” balladája foglalkoztatta különösen Judit nénit. Erről a témáról előadást is tartott, melyet a Magyar Rádió rögzített. Főleg a szövegvariációi foglalkoztatták e balladának.

Egyik legkedvesebb nótafája, *Rácz Lőrinc*, aki szerénységével és tiszta lelkével elbűvölte. A másik ilyen kedves adatközlő számára, *id. Hornyák István*, Újtikosról. Mind a ketten pásztorok voltak és gyönyörű parlando dalokat énekeltek, egyéni énekstílust képviseltek. Hornyák István azért volt különös, mert Judit néni egyedül őt hallotta olyan magasan, feszített gégeállással énekelni, ahogyan a dunántúli Csirke István tette. Judit néni rádiófelvételt is készített Hornyák Istvánnal. Haláláig leveleztek.

Nádudvaron élt *B. Nagy Ferenc*, aki gulyás számadó volt. Szeretett a magnóba énekelni, rendkívül kedves, jó ember volt, és mindezek mellett nagyon szépen énekelt. Két lányának is szép hangja volt, ők átjártak a Püspökladányba, a népi együttesbe, onnan ismerte őket Judit néni.

Törő Gáborra is szeretettel emlékszik vissza, aki nem csak szépen tudott énekelni és szeretett a színpadon dalolni, de rendkívül jó humorérzéke is volt. Törő Gábor B. Nagy Ferencnek volt egykor a bojtárja a Hortobágyon. A gyűjtés idején Püspökladányban élt. Szintén püspökladányi lakos volt *Boruzs András*. Juhász volt a foglalkozása, autodidakta módon tanult meg kottát olvasni. Citerázott, s a Püspökladányi Népi Együttesnek egyik vezéralakja is volt. Szép énekei mellett régi szólásokkal és történetekkel is gazdagította a felgyűjtött repertoárt.

Szűcs Sándor néprajzkutató, író és felesége, jobbról pedig Bencze Lászlóné dr. Mező Judit
(Püspökladány anno)

<http://puspokladanyanno.hu/category/elettortenetek/boruzs-andras/>

Judit néninek az adatközlőkkel kellemes emlékei vannak. Amikor ment gyűjteni, ott már tudták, hogy menni fog és készültek rá az énekesek.

Olyan is előfordult, hogy az egyik nyíradonyi asszony, *Lázár Mihályné Keczán Johanna*, amikor hajnalban felébredt, leírta a dal kezdősorát, ami éppen a fejében járt, hogy el ne felejtse, ezt fia, Lázár Gyurka mesélte. Keczán Johanna testvére *Kurtyán Györgyné Keczán Amália*. Mindketten megkapták az elsők között a Népművészet Mestere kitüntetését. Előadásmódjuk méltóságteljes volt, rengeteg dalt tudtak, és mégis szerények voltak. A dalokat, melyeket énekeltek édesanyjuktól tanulták. Judit néni így írt egyik levelében kedves adatközlőiről: *„Mindegyikőjük hozzátett valamit az én népdalgyűjtő tudásomhoz, ezzel az egyéniségemhez. Hogy tudok valamit a népdalokról és a népdalok életéről, azt nekik köszönhetem.”*

Vajon mit gondol Jutka néni arról, hogy van-e ma még helye napjainkban a népzene gyűjtésnek? Úgy gondolja, hogy még nagyon is van, sőt még igazán most lehetne gyűjteni, az ő generációjától, hiszen ők még tudnának mesélni arról, hogyan is játszottak gyermekkorukban az iskolában és milyen játékokat, hogyan töltötték a napjaikat.

Kodály Zoltánt tekinti egyik példaképének, kinek a következő mondatára máig emlékszik: *„Elméletek elavulhatnak, de hibátlanul közölt adat soha!”*

Akiknek a munkája még útmutatóként szolgál számára, az Járdányi Pál és Olsvai Imre tevékenysége. A családjáról is említést tesz, édesapjáról, lelkesz nagyapjáról s orvos dédapjáról, akik emberségükkel, figyelmességükkel és önzetlenségükkel örök példaként szolgálnak számára.

Bencze Lászlóné dr. Mező Judit egykori tanítványaival (Kismarosi Kikiáltó)
<http://kismarosikikialto.hu/cimke/miyuji/>

Judit néni népzene gyűjtő munkássága mellett meg kell, hogy említsük a klasszikus zene területén nyújtott tevékenységét is. Több népdalfeldolgozást komponált, néptánc-kísérő zenéket és fanfárokot. Tánc-koreográfiák zenéjének összeállításáért zeneszerzői dicséretben részesítették és nívódíjjal is jutalmazták. A Debreceni Virágkarnevál napjainkig használatos fanfárjának is ő a szerzője.

Függelék:

Üzenet Szeghalomra (6:11)

https://www.youtube.com/watch?v=DHEX_TrMvvM

(Egy 1956-ban készült néptáncfilm vetítése elé Bencze Lászlóné dr. Mező Judit gondolatai)

Berettyó Televízió - Vetettem violát-könyvbemutató a múzeumban (5:01)

<https://www.youtube.com/watch?v=5-AgbFHcdTE>

A bihari népdalgyűjtésekből készített kötet és CD berettyóújfalui bemutatóján 80. születésnapja alkalmából is köszöntötték Bencze Lászlóné dr. Mező Juditot, a kötet szerzőjét. A Bihari Múzeum előadó termében megjelent érdeklődőknek Kállai Irén igazgató köszöntőjét követően Balogh Sándor, a Dialekton Kiadó vezetője mutatta be a „Vetettem Violát” című kiadványt. Elhangzott: a kötet egyfajta válogatás Bencze Lászlóné dr. Mező Judit 1970-es évek közepétől végzett bihari népdalgyűjtésének több mint 500 dallamából. A gyűjtemény a harmincöt évvel ezelőtt megjelent Szivárványos az ég alja című bihari daloskönyv folytatása, korszerű bővítése. A 131 sorszámozott lejegyzéshez szorosan kapcsolódik három CD anyaga. A bihari népdalgyűjtésekből készített kötet és CD berettyóújfalui bemutatóján 80. születésnapja alkalmából is köszöntötték .

Szeghalmi Sárrét Népdalkör - Hajdúsági pásztordalok - Bencze Lászlóné dr. Mező Judit gyűjtéséből

<https://www.youtube.com/watch?v=TH3pz4YL0ko>

Sárrét Népdalköri Egyesület: Szeghalmi katonadalok

https://www.youtube.com/watch?v=A1MZsKGG_AA

III. Kádár Ferenc Népdaléneklési és Néptáncverseny
Dévaványa, 2013. december 8.
Szeghalmi katonadalok a Sárrét Népdalköri Egyesület előadásában
Gyűjtötte: Bencze Lászlóné dr. Mező Judit és Dr Nagy József
Összeállította: Bencze Lászlóné dr. Mező Judit és Nagy András Balázs művészeti vezető

Csökmői Fonó - Sárréti és hajdúsági pásztordalok

<https://www.youtube.com/watch?v=5V-sq4bXEro>

III. Kádár Ferenc Népdaléneklési és Néptáncverseny
Dévaványa, 2013. december 8.
Hajdúsági dalcsokor a Csökmői Fonó előadásában
Bencze Lászlóné dr. Mező Judit gyűjtése
Művészeti vezető: Nagy András Balázs
Közreműködnek:
Kiss Blanka, Kis Krisztina, Nagy Ildikó Viola, Nagy András Balázs, Kerekes Mihály, Dézsi Attila.
Felvétel: Jónás Károly, Sárrét Televízió, Szeghalom

Csökmői Fonó: Hajdúsági dalcsokor

<https://www.youtube.com/watch?v=PIi-QVqenY>

III. Kádár Ferenc Népdaléneklési és Néptáncverseny

Dévaványa, 2013. december 8.

Hajdúsági dalcsokor a Csökmői Fonó előadásában

Bencze Lászlóné dr. Mező Judit gyűjtése

Művészeti vezető: Nagy András Balázs

Közreműködnek:

Kiss Blanka, Kis Krisztina, Nagy Ildikó Viola, Nagy András Balázs, Kerekes Mihály, Dézsi Attila.

Felvétel: Jónás Károly, Sárrét Televízió, Szeghalom